

Stopy lidského
umu

Výrobně-technické provozy panství Rožnov v historické perspektivě

Lokalizace a klasifikace starší vrstvy
výrobně-technických provozů

Soubor specializovaných map s odborným obsahem

Masarykova univerzita
Etnologický ústav AVČR, v.v.i

Brno - Praha

2021

1. Identifikační údaje

Předkladatelé:	Masarykova univerzita, Žerotínovo náměstí 617/9, Brno, 601 77 Etnologický ústav AV ČR, v.v.i., Na Florenci 1420/3, Praha 1, 110 00
Název výsledku:	Výrobně-technické provozy panství Rožnov v historické perspektivě. Lokalizace a klasifikace starší vrstvy výrobně-technických provozů
Druh výsledku:	Specializovaná mapa s odborným obsahem N _{map}
Dedikace na projekt:	Soubor specializovaných map s odborným obsahem vznikl v rámci řešení projektu Stopy lidského umu (DG20P02OVV004) podpořeného Ministerstvem kultury České republiky z Programu na podporu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II)
Autor textové části:	doc. PhDr. Daniel Drápala, Ph.D.
Spolupráce na textové části:	Mgr. Lenka Tlapáková
Odborné konzultace k textové části:	Ing. Vojtěch Bajer
Autoři podkladů pro mapové listy:	doc. PhDr. Daniel Drápala, Ph.D. Ing. Vojtěch Bajer Mgr. Radim Červenka, Ph.D.
Kartografické zpracování:	Mgr. Lenka Tlapáková

2. Popis dosažených výsledků

Série specializovaných map s odborným obsahem představuje kartografickou syntézu vycházející primárně ze zpracování souboru materiálu archivní povahy (vceňovací operáty) z počátku čtyřicátých let 19. století.¹ Data jsou teritoriálně vymezena rozsahem někdejšího alodního panství Rožnov (v různých časových vrstvách pojmenovávalo také jako panství Rožnov–Valašské Meziříčí či Rožnov–Krásno).² Společně se sousedním hukvaldským panstvím patřilo v minulosti mezi plošně nejrozsáhlejších vrchnostenských dominií východní Moravy.³ V první polovině 19. století k němu náleželo dvacet sedm katastrálních obcí. Souhrnný počet obyvatel dosáhl ve sledovaném období téměř třiceti tisíc osob žijících v šesti tisících samostatných domácnostech (podrobněji viz tabulka níže). Z hlediska sídelně-historického vykazuje území zastoupení různých typů sídelních jednotek vzniklých v širším časovém rozmezí 13. až 18. století. Zatímco obce v okolí Krásna nad Bečvou, v nivě Rožnovské Bečvy a dolních toků jejích přítoků jsou spojeny se středověkým založením v době tzv. velké kolonizace (obvykle v podobě lesní lánové vsi), Dolní, Prostřední a Horní Bečva, Solanec, Valašská Bystřice či Velké Karlovice vznikly jako výsledek novějších osídlovacích procesů tzv. pasekářské kolonizace raného novověku a je pro ně charakteristická rozptýlená forma osídlení (dvorcový typ). Oficiální založení nejmladší obce panství Velkých Karlovic je spojeno až s rokem 1714.⁴

V rámci jedné historické administrativní jednotky, jejíž správu vedla od 17. století vrchnostenská kancelář v Krásně nad Bečvou, lze identifikovat obce s různými přírodními předpoklady (nadmořská výška a modelace terénu), časovou délkou kontinuálního osídlení, charakterem sídelního uspořádání, územním rozsahem i počtem obyvatel (podrobnější demografická statistika viz tabulka níže).

¹ Moravský zemský archiv Brno, D8 Vceňovací operáty stabilního katastru; podrobný seznam jednotlivých archivních položek vztahujících se ke konkrétním obcím (vč. identifikátorů) viz závěrečný soupis pramenů.

² Nekuda, Vladimír (red.): *Okres Vsetín. Rožnovsko. Valašskomeziříčsko. Vsetínsko*. Valašské Meziříčí – Brno – Vsetín: Hvězdárna Valašské Meziříčí – Muzejní a vlastivědná společnost v Brně – Okresní úřad Vsetín, 2002, s. 196–211. Fond velkostatku spravován Zemským archivem v Opavě pod názvem Velkostatek Valašské Meziříčí–Rožnov. Inventář fondu dostupný on-line na: https://www.archives.cz/web/digitalni_archiv/ (přistoupeno 16. července 2021).

³ Kartografická vizualizace členění Moravy na jednotlivá dominií dostupná např. na <https://gistralik.muni.cz/vyhledavani.html#mc=1877211%2C6361158&mz=7&loct=a&mode=map> (přistoupeno 15. července 2021).

⁴ Nekuda, Vladimír (red.): *Okres Vsetín. Rožnovsko. Valašskomeziříčsko. Vsetínsko*, c. d.

Základní statistické údaje vztahující se k jednotlivým obcím panství
(dle údajů ve sčítacích operátech)

	obyvatel	domovních čísel	domácností
Brňov	272	35	53
Bynina	388	51	87
Dolní Bečva	1435	181	307
Hážovice	509	74	111
Horní Bečva	2443	330	498
Hrachovec	360	58	78
Hutisko	1040	134	210
Jasenice	337	54	74
Krásno	1919	254	319
Krhová	872	109	173
Křivé	589	87	129
Malá Bystřice	824	90	171
Malá Lhota	249	36	52
Mštěnovice	182	29	42
Prostřední Bečva	1650	216	237
Rožnov	3178	455	649
Solanec pod Soláněm	921	127	204
Střítež nad Bečvou	771	111	165
Tylovice	710	96	142
Valašská Bystřice	1757	208	365
Velká Lhota	589	73	119
Velké Karlovice	2697	354	579
Veselá	397	61	84
Vidče	1501	181	298
Vigantice	602	88	133
Zašová	1260	174	270
Zubří	2275	279	514
celkem	29727	3945	6063

Tematická skladba map

Soubor obsahuje celkem 18 samostatných mapových listů. Jednotlivé specializované mapy s odborným obsahem jsou v jeho rámci rozčleněny do několika dílčích tematických uzavřených celků:

První dílčí soubor mapových listů (1A, 1B, 2) slouží uživatelům jako vstupní informace o celkovém rozsahu panství, jeho administrativním uspořádání dle jednotlivých katastrálních obcí a terénní modelaci, která se společně s ekonomickými a sociálními faktory stala důležitým determinantem osídlovacího procesu a uplatňovaných forem obživy zdejšího obyvatelstva. Využití historických podkladových map (císařské otisky stabilního katastru u mapy č. 1A), které vykazují časovou relevanci s dobou vzniku excerpovaného rukopisného pramene vceňovacích operátů, názorně přibližuje dobově platnou sídelní situaci ve třicátých letech 19. století, koncentrované i rozptýlené formy osídlení v jednotlivých vesnicích panství, uspořádání plužiny a zastoupení dalších druhů pozemků (krémově žlutá pro pole, zelená pro louky a pastviny) i souvislých lesních porostů (šedé plochy). Mapa č. 2 vychází z dat získaných excerpací vceňovacích operátů. Zobracuje nejen počet obyvatel jednotlivých obcí, ale také množství domácností jako základní socio-ekonomické jednotky sociálního uspořádání zdejších societ. Pro kartografické zpracování byla záměrně vybrána data vztahující se k počtu domácností, protože lépe reflektují např. spotřební nároky, než by tomu bylo v případě provázanosti na počet domů.⁵

Příslušné mapové listy:

- 1A:** Císařské otisky stabilního katastru
- 1B:** Digitální model reliéfu
- 2:** Demografická situace

Druhý dílčí soubor mapových listů (3, 4, 5A, 5B) vychází z analýzy údajů obsažených v paragrafech 5 (*Řeky, potoky, jezera, rybníky a mokřiny / Flüsse, Bäche, Seen, Teiche und Moräste*) a 14 (*Průmyslové provozy / Industrialgewerbe*) úvodního sešitu katastrálního operátu. Archivní pramen zaznamenal primárně vodou poháněné objekty i další provozy, jejichž existence (popř. kapacita) měla být při koncipování nového berního systému dostatečně známa (naopak nejsou zaznamenány běžné řemeslnické dílny). S ohledem na početní převahu vodních mlýnů a pil byl těmto provozům vyhrazen samostatný mapový list (mapa č. 3), na něj navazuje kartografické zpracování výskytu ostatních doložených provozů (přesný výčet viz legenda mapového listu 4; u jednotlivých druhů technických zařízení se zpravidla jedná o výskyt pouze v jednotkách). Přestože lze v některých případech údaje získané excerpací vceňovacích operátů provázat s informacemi obsaženými v mapách stabilního katastru (tzv. indikační skici), několikaletý časový rozestup a dynamika v budování nových nebo naopak zániku či omezení provozu existujících vybraných zařízení neumožňuje přesně lokalizovat všechny provozy udávané v textu vceňovacích operátů. Proto je pro mapový list 3 a 4 zvoleno pouze schematické zobrazení počtu a skladby jednotlivých druhů technických provozů bez jejich přesné lokalizace v katastru dotčených obcí (k této problematice také viz komentář k čtvrtému souboru mapových listů). Dvojice dalších map rozvíjí získaná data o počtech provozů. Ve dvou územních rovinách (a: panství jako jedna celistvá administrativní jednotka; b: jednotlivé katastrální obce)

⁵ V případě horských a podhorských lokalit karpatského teritoria je např. oproti nížinným oblastem Moravy patrný výrazný nepoměr mezi počtem domácností a domů. Doložená data dokládají výraznou tendenci ke koncentraci více domácností v jednom domě. Pro sledované dominium je tento nepoměr zřetelně patrný: 3945 domových čísel, ale 6063 domácností. K této problematice viz např. Langer, Jiří: *Co mohou prozradit lidové stavby*. Rožnov pod Radhoštěm: Ready, 1997.

zobrazuje prostřednictvím kruhového diagramu s barevně identifikovatelnými výsečemi druhovou skladbu technických provozů.

Příslušné mapové listy:

3: Vodní mlýny a pily

4: Ostatní technické provozy

5A: Druhová skladba technických provozů I. panství Rožnov (Rožnov–Krásno)

5B: Druhová skladba technických provozů II. jednotlivé obce

Technické provozy v jednotlivých obcích panství podle údajů obsažených ve vceňovacích operátech

	vodní mlýn	pila	valcha	pivovar	koželužna	klihárna	papírna	sklárna	palírna
Brňov	1	1	0	0	0	0	0	0	0
Bynina	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Dolní Bečva	3	1	0	0	0	0	0	0	0
Hážovice	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Horní Bečva	3	2	0	0	0	0	0	0	0
Hrachovec	3	2	0	0	0	0	0	0	0
Hutisko	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Jasenice	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Krásno	3	1	1	0	4	1	0	0	1
Krhová	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Křivé	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Malá Bystřice	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Malá Lhota	1	1	1	0	0	0	0	0	0
Mštěnovice	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Prostřední Bečva	4	2	0	0	0	0	0	0	0
Rožnov	6	1	1	1	3	0	1	0	0
Solanec pod Soláněm	2	1	0	0	0	0	0	0	0
Střítež nad Bečvou	1	1	0	0	0	0	0	0	0
Tylovice	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Valašská Bystřice	3	3	1	0	0	0	0	0	0
Velká Lhota	1	2	1	0	0	0	0	0	0
Velké Karlovice	8	13	0	0	0	0	0	1	0
Veselá	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Vidče	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Vigantice	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Zašová	2	1	0	0	0	0	0	0	0
Zubří	2	2	1	0	0	0	0	0	0

Třetí dílčí soubor mapových listů (6A, 6B, 6C) představuje pokročilou analýzu dat získaných excerpcí vceňovacích operátů. Zaměřuje se výhradně na jeden z doložených technických provozů – vodní mlýny. V době vzniku pramenného zdroje byly vybaveny tzv. staročeským mlýnským složením, které představovalo již po několik století osvědčený typ mlýnské technologie.⁶ Svým provozem zajišťoval vodní mlýn zpracování různých typů obilí (vč. regionálně zastoupené pohanky) jako zásadní složky potravinové skladby tradiční společnosti, vč. sekundárních hospodářských potřeb (šrot, otruby).⁷ Význam mlýnů pro zajištění základních existenčních potřeb obyvatel dokládá nejen jejich početní stav, ale i prostorové rozmístění. Alespoň jeden mlýn byl zastoupen ve většině obcí dominia, v případě jeho absence je vždy nejbližší vodní mlýn situován v některé ze sousedních či komunikačně dobře dostupných obcí. U lokalit vykazujících soustředění většího počtu obyvatel, popř. větší rozlohu svého katastru (Rožnov, Velké Karlovice) je patrný vyšší počet mlýnů a v nich provozovaných mlýnských složení. Vceňovacími operáty jsou doloženy na území panství pouze mlýny na vodní pohon. Jsou zpravidla situovány u hlavní vodoteče panství – Rožnovské Bečvy, případně na jejích přítocích. Vodní mlýny jihozápadního cípu panství pak náleží do povodí Vsetínské Bečvy. Faktorem, který je při sledování provozu těchto technických zařízení brát v potaz, je také produkční kapacita, která byla mj. určována počtem instalovaných a provozovaných mlýnských složení (mapa č. 6A). Jejich počet a především provozuschopnost byly limitovány dostupností vodní masy sloužící k jejich pohonu. S ohledem na situování řady lokalit na horním toku jak Rožnovské Bečvy, tak i dalších menších vodních toků převládala na panství Rožnov varianta o jednom, max. dvou mlýnských složeních. K počtu mlýnských složení jsou také vztahovány další dva analyticky pojaté mapové listy (mapa č. 6B a 6C), které pro jednotlivé obce panství zobrazují počet domácností a počet obyvatel na jedno mlýnské složení doložené v obci. Kartografické zpracování této informační roviny lze využít pro další směřování výzkumu (schopnost jednotlivých mlýnů uspokojit požadavky všech obyvatel dotčené obce, dopravní dostupnost mlýnů pro hospodáře z různých částí katastru, strategické zájmy vrchnosti v zajištění dostatečně husté sítě mlýnů, teritorialita jednotlivých mlýnů a její případné přesahy mimo území obce, preference některých mlýnů ze strany mlečů a jejich příčiny).⁸

Příslušné mapové listy:

- 6A:** Kapacita vodních mlýnů I.
- 6B:** Kapacita vodních mlýnů II.
- 6C:** Kapacita vodních mlýnů III.

⁶ Štěpán, Luděk – Křivanová, Magda: *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách*. Praha: Argo, 2000.

⁷ Langer, Jiří: *Mlýnská dolina 1. Tomkův mlýn*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1983; Langer, Jiří – Šmíra, Pavel – Bryol, Radek – Wawreczka, Henryk: *Beskydy. Stavby a život v nich*. Třinec: WART, 2011, s. 192–195; Štika, Jaroslav: *Lidová strava na Valašsku*. Praha: Vydavatelství KNEIFL, 1997.

⁸ Schopnost adekvátně zodpovědět tyto, případně další badatelské otázky je ovšem limitována dostupností relevantních pramenů. Pro mladší časovou vrstvu reprezentující závěrečnou etapu malovýrobní povahy mletí v první polovině 20. století se můžeme vedle archivních pramenů opírat také o stopy v individuální a kolektivní paměti.

Kapacita vodních mlýnů v jednotlivých obcích panství podle údajů obsažených ve vceňovacích operátech

	vodní mlýn	mlýnských složení
Brňov	1	1
Bynina	0	0
Dolní Bečva	3	4
Hážovice	0	0
Horní Bečva	3	4
Hrachovec	3	6
Hutisko	0	0
Jasenice	0	0
Krásno	3	9
Krhová	0	0
Křivé	0	0
Malá Bystřice	1	1
Malá Lhota	1	1
Mštěnovice	0	0
Prostřední Bečva	4	4
Rožnov	6	11
Solanec pod Soláněm	2	2
Střítež nad Bečvou	1	2
Tylovice	1	1
Valašská Bystřice	3	5
Velká Lhota	1	2
Velké Karlovice	8	12
Veselá	0	0
Vidče	1	1
Vigantice	1	2
Zašová	2	5
Zubří	2	4

Čtvrtý dílčí soubor mapových listů (7A, 7B, 7C, 7D, 7E, 7F) nevztahuje excerpované informace k území celého panství, ale formou vybraných lokálních sond lokalizuje jednotlivé technické provozy pouze na ploše vybraných obcí (na podkladu císařských otisků stabilního katastru). Kartografické práce na území jednotlivých obcí panství Rožnov sloužící jako podklad pro vyhotovení tzv. císařských otisků byly realizovány ve třicátých letech 19. století, zatímco textové popisy vceňovacích operátů jsou vztahovány k roku 1843. Ačkoliv jsme u některých provozů schopni konfrontací s jinými prameny doložit stabilitu výskytu vybraných provozů na konkrétním místě několik desetiletí či století,⁹ u některých lokalit se vzájemně rozcházejí výpovědi kartografického a rukopisného pramene (především v počtu, popř. druhové skladbě uváděných provozů). Pro mapovou sérii 7A až 7F bylo z obcí, které vykazují shodu obou pramenných zdrojů, vybráno sedm a jejich prostřednictvím se podařilo přesně lokalizovat

⁹ Srov. např. Langer, Jiří: *MLýnská dolina 1. Tomkův mlýn*, c. d.

provozy, o nichž se zmiňují vceňovací operáty. Konkrétní obce byly voleny záměrně tak, aby reprezentovaly lokality s dlouhou sídelní tradicí, jejichž počátky spadají až do středověké tzv. velké kolonizace (Zašová, Zubří, Tylovice), tak i vesnice vzniklé jako výsledek mladších osídlovacích procesů během tzv. pasekářské kolonizace v 16. a 17. století (Prostřední Bečva, Solanec, Valašská Bystřice). V potaz byla při výběru brána také komunikační dostupnost lokalit, povaha terénu jejich katastru, počet obyvatel a domácností. Pro lepší orientaci uživatele je lokalizace doložených technických provozů zpracována ve dvou měřítkách – pro území celého katastru a ve výřezu (výřezech) umožňujících zobrazení přesné polohy.

Příslušné mapové listy:

- 7A:** Lokalizace technických provozů na mapě stabilního katastru I. Zašová
- 7B:** Lokalizace technických provozů na mapě stabilního katastru II. Zubří
- 7C:** Lokalizace technických provozů na mapě stabilního katastru III. Tylovice
- 7D:** Lokalizace technických provozů na mapě stabilního katastru IV. Prostřední Bečva
- 7E:** Lokalizace technických provozů na mapě stabilního katastru V. Solanec
- 7F:** Lokalizace technických provozů na mapě stabilního katastru VI. Valašská Bystřice

Pátý dílčí soubor mapových listů (8, 9) je teritoriálně opět ukotven rozsahem panství Rožnov, reprezentuje ale jiné časové roviny než skupina předcházejících mapových listů čerpajících z údajů ve vceňovacích operátech, popř. tzv. císařských otiscích. Starší časovou vrstvu (mapa č. 8) představují data obsažená v urbáři panství z roku 1676.¹⁰ S ohledem na charakter tohoto typu úředního dokumentu, který eviduje finanční a jiné závazky poddaných vůči vrchnosti,¹¹ zobrazuje mapa poddanské mlýny a pily, z nichž byly jejich provozovateli odváděny pravidelné platy do vrchnostenské pokladny. Pramen a mapa z něj vycházející nereflektuje tedy zařízení provozovaná panstvím ve vlastní režii. Z dostupných zdrojů lze ovšem dostatečně rozpoznat uplatňovanou hospodářskou strategii vlastníků dominia a jeho správy, kdy se bezprostřední vrchnostenské podnikání soustřeďovalo především na provoz panských hospodářských dvorů a rybníků.¹² Lze tudíž předpokládat minimální odchylku mezi reálným stavem a obrazem o počtu a skladbě provozů, které nám poskytují údaje v urbáři panství. Struktura informací obsažených v urbáři nekoresponduje zcela s přehledy zanesenými do vceňovacích operátů (původcem byly opomenuty další typy provozů, v této době není navíc ještě zcela stabilizována sídelní situace ve výše položených obcích jako Horní Bečva, Hutisko, Solanec, Valašská Bystřice či Velké Karlovice). Představuje však cenný doklad reflektující zastoupení mlýnských a pilních provozů v rozsahu pro celé panství i dobově platném sídelním území. S ohledem na limity dostupných informačních zdrojů jsou jednotlivé technické provozy a jejich počet vázán obecně na obec bez jejich přesné lokalizace. Situaci necelých sto let po vzniku vceňovacích operátů přibližuje druhý mapový list této série (mapa č. 9), který představuje kartografické zpracování údajů obsažených v patnáctém sešitu *Seznamu a mapy vodních*

¹⁰ Zemský archiv Opava, Velkostatek Valašské Meziříčí–Rožnov, inventární číslo 195, signatura XXIV-3-1, Urbář panství meziříčského a rožnovského.

¹¹ Srov. Havlík, Miroslav: *Urbáře*. In: Doušek, Roman a kolektiv: *Archivní prameny v etnologickém výzkumu I*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 9–15.

¹² Stančík, Vladimír: *Hospodářský vývoj na panství a velkostatku Rožnov – Krásno v letech 1548–1694*. Rukopis diplomové práce. Technická univerzita v Liberci, Pedagogická fakulta, Katedra dějepisu: Liberec, 1996, s. 148–155. V 18. století můžeme na zvoleném panství sledovat příjmy z vrchnostenských a poddanských mlýnů prostřednictvím knihy počtů důchodního úřadu panství Rožnov a Krásno – viz např. Zemský archiv Opava, Velkostatek Valašské Meziříčí–Rožnov, inventární čísla 413 a 414, *Knihy počtů důchodního úřadu panství Rožnov a Krásno*.

děel republiky Československé.¹³ Ministerstvo veřejných prací vydalo tento přehledový materiál v roce 1934, obsažené údaje se ovšem váží ke stavu na konci kalendářního roku 1930. Ačkoliv oba materiály (urbář a seznam vodních děl) byly sestaveny v různých časových rovinách, vykazují podobné motivy vzniku, které spočívají ve shromáždění relevantních podkladů pro daňové (berní) účely. *Seznam a mapa vodních děl* souvisí s naplňováním zákona o dani z vodní síly z 12. srpna 1921.¹⁴ Vedle tabulkových statistických přehledů¹⁵ je součástí publikace také mapa, která umožnila přesnou lokalizaci jednotlivých provozů na katastrech dotčených obcí. Limitujícím faktorem dat shromážděných pro potřeby ministerstva financí na sklonku třetí dekády 20. století je podmíněnost zaznamenaných provozů jejich vodním pohonem, jiná technická zařízení nezávislá na vodní energii jsou tedy pomíjena. Dostupné údaje přesto představují zajímavý srovnávací materiál pro sledování dynamiky ve vývoji počtu, druhové sklady i technických specifik provozů na vymezeném teritoriu. U vybraných lokalit můžeme sledovat časovou vertikální spočívající v kontinuitě některých zařízení (především pil či mlýnů), zároveň je možné identifikovat progresi v uplatňování typu pohonného zařízení, kdy vedle vodního kola je opakovaně zaznamenána také modernější a výkonnější Francisova turbína.

Příslušné mapové listy:

8: Vodní mlýny a pily podle urbáře panství z roku 1676

9: Technické provozy podle Seznamu a mapy vodních děl republiky Československé (stav k roku 1930).

¹³ *Seznam a mapa vodních děl republiky Československé. Stav koncem roku 1930. Sešit 15. Okresní finanční ředitelství Uherské Hradiště*. Praha: Ministerstvo veřejných prací, 1934.

¹⁴ Tamtéž, s. 3.

¹⁵ Tamtéž, s. 28–31; sledované obce náležely do správního okrsku Důchodkového kontrolního úřadu ve Valašském Meziříčí, pouze Velké Karlovice spadaly do správního obvodu téhož úřadu se sídlem ve Vsetíně.

Provozy dle urbáře panství z roku 1676

	vodní mlýn	pila
Brňov	2	0
Bynina	0	0
Dolní Bečva	1	2
Hážovice	0	0
Horní Bečva	0	0
Hrachovec	1	1
Hutisko	0	0
Jasenice	0	0
Krásno nad Bečvou	0	0
Krhová	0	0
Křivé	1	1
Malá Bystřice	1	1
Malá Lhota	0	1
Mštěnovice	0	0
Prostřední Bečva	0	0
Rožnov pod Radhoštěm	1	0
Solanec pod Soláněm	0	0
Střítež nad Bečvou	1	1
Tylovice	0	0
Valašská Bystřice	0	0
Velká Lhota	1	0
Velké Karlovice	0	0
Veselá	0	0
Vídče	0	0
Vigantice	1	1
Zašová	1	0
Zubří	3	3

Provozy podle Seznamu a mapy vodních děl republiky Československé

	vodní mlýn	Pila	valcha	papírna	koželužna	elektrárna	textilní provozy	další dřevozpracující provozy
Brňov	1	1	0	0	0	0	0	0
Bynina	0	0	0	0	0	0	0	0
Dolní Bečva	1	2	0	0	0	1	0	0
Hážovice	1	1	0	0	0	1	0	1
Horní Bečva	0	1	0	0	0	0	0	0
Hrachovec	1	1	0	0	0	0	0	0
Hutisko	0	0	0	0	0	0	0	0
Jasenice	0	0	0	0	0	0	0	0
Krásno nad Bečvou	3	1	0	0	0	2	0	0
Krhová	0	0	0	0	0	0	0	0
Křivé	0	0	0	0	0	0	0	0
Malá Bystřice	0	0	0	0	0	0	0	0
Malá Lhota	0	0	0	0	0	0	0	0
Mštnovice	0	0	0	0	0	0	0	0
Prostřední Bečva	2	1	1	0	0	1	1	0
Rožnov pod Radhoštěm	3	1	0	1	1	0	1	0
Solanec	1	1	0	0	0	0	0	0
Střítež nad Bečvou	2	0	0	0	0	0	0	0
Tylovice	0	0	0	0	0	0	0	0
Valašská Bystřice	2	2	0	0	0	0	0	0
Velká Lhota	1	1	0	0	0	0	0	0
Velké Karlovice	2	3	0	0	0	1	0	0
Veselá	0	0	0	0	0	0	0	0
Vidče	0	0	0	0	0	0	0	0
Vigantice	1	1	0	0	0	0	0	0
Zašová	2	2	0	0	0	1	0	0
Zubří	0	1	0	0	0	0	1	0

3. Metodika

Soubor specializovaných map s odborným obsahem se opírá o data, která v minulosti nevznikala primárně za účelem kartografického zpracování. Vybrané informační zdroje byly vybrány na základě kvalifikované odborné analýzy dostupné pramenné báze. Kartografické zpracování představuje tedy druhotné využití a interpretaci, pro poznání historické vrstvy technických provozů vykazují však nemalý informační potenciál.

Primární zdrojová funkce byla s ohledem na kvalitu a kvantitu obsažených údajů přiznána vceňovacím operátům stabilního katastru. Další dva prameny (urbář; seznam a mapa vodních děl) slouží jako doplňkový komparativní materiál dokladující skladbu a počet technických provozů sledované oblasti ve dvou jiných časových vrstvách. Doba vzniku jednotlivých pramenných zdrojů je odlišná (vyhotoveny v 17., 19. a 20. století), také ve struktuře a rozsahu konkrétních informací nejsou prameny kompatibilní ve všech informačních úrovních, vzájemně je ovšem spojuje jejich funkce sumarizačních přehledů sestavovaných pro fiskální potřeby. S ohledem na omezenou škálu pramenů sloužících k detailnějšímu poznání výskytu, druhové skladby a fungování technických provozů v minulosti se tudíž jedná o cenné a v mnoha ohledech nezastupitelné zdroje, které mohou při kartografickém zpracování osvětlit a obohatit dosavadní míru poznání této složky kulturního dědictví.

Každý z analyzovaných pramenných zdrojů poskytuje specifický soubor dat, které svým rozsahem zpravidla překračují úzce vymezenou problematiku provozně-technických zařízení. Proto byla na základě obsahové analýzy každého z nich identifikována taková vrstva informací, které se vyznačují adekvátním sdělným potenciálem a zároveň vykazují předpoklady ke kartografickému zpracování. Pozornost byla na úrovni celého administrativního celku (panství), popř. na katastru jednotlivých obcí, směřována k druhové skladbě technických provozů, jejich kvantitativnímu zastoupení a dalším dostupným charakteristikám (množství mlýnských složení; uplatňovaná forma pohonu), statistickým a demografickým údajům (počet obyvatel, domů a domácností pro jednotlivé obce ve vceňovacích operátech). Pro každý jednotlivý pramenný zdroj byly v první fázi definovány obecné principy a metodika, které byly posléze uplatňovány při jejich excerpci.

Sledovány byly primárně tyto údaje (konkrétní data provázána vždy s danou správní jednotkou v podobě obce):

- a) urbář panství (1676): vodní mlýn; pila / kvantitativní zastoupení
- b) vceňovací operáty (1843): 1. demografické a statistické údaje (počet obyvatel, domů, domácností); 2. vodní mlýn; pila; valcha; pivovar; sklárna; papírna; klišárna; koželužna; palírna / kvantitativní zastoupení; 3. mlýnská složení / kvantitativní zastoupení
- c) seznam a mapa vodních děl (1930/1934): 1. vodní mlýn; pila; elektrárna; valcha; koželužna; papírna; textilní provozy; další dřevozpracující provozy; 2. zdroj vodní síly (vodní kolo; turbína).

Tři zvolené časové vrstvy (1676: urbář panství; 1843: vceňovací operáty obcí; 1930/1934: seznam a mapa vodních děl) umožňují sledovat zvolené téma v časové vertikalitě i druhové horizontalitě. Analýza pramenné báze dokládá, že se nejedná o jediné dochované prameny obsahující údaje k technickým provozům. Předností zvolených zdrojů je však vnitřní homogenita a zachování totožné struktury informací, jimiž každý z pramenů jako celek disponuje. Míra sdělení se proto jeví ke

kartografickému zpracování i následné interpretaci vhodnější než parciální agenda vážící se k jednotlivým technickým provozům či vycházející z působnosti lokálních autorit.¹⁶

Při tvorbě podkladů pro sestavení kartografických děl byla uplatněna kvantitativní metoda. Z uvedených pramenných zdrojů byla pro obce někdejšího panství Rožnov selektována data totožné povahy. Volba této úrovně územní organizace byla volena záměrně. Vrchnostenské dominium představovalo až do zániku patrimoniální správy v roce 1848 zásadní správní jednotku země, zároveň vytvářelo po několik staletí jeden funkční hospodářský prostor řízený prostřednictvím vrchnostenské kanceláře. Na celém území dominia a ve všech obcích k němu přináležejících byla uplatňována totožná hospodářská, normativní a sociální strategie vlastníka a jím jmenované administrativy. Zároveň vykonávala přenesenou veřejnou politickou správu.¹⁷ Zánikem patrimoniální správy dochází k převzetí veřejné agendy nově formovanými správními složkami. Interní administrativní systém někdejšího dominia (vč. jeho hospodářských složek) se formuje ve správu velkostatku mající povahu již jen ekonomicky činné instituce (zaměřující se na péči o nemovitý a nemovitý majetek a aktivity provozované ve vlastní režii či formou pronájmu). Území někdejšího panství však i nadále vykazovalo povahu úzce provázaného ekonomického celku a mnohé z dříve fungujících mechanismů (nejen ekonomických, ale i sociálních) vykazovaly i přes nové uspořádání potenciál dlouhodobého přežívání.

Studium druhové skladby provozně-technických zařízení, jejich početního zastoupení a dalších návazných charakteristik či proměnností v čase vykazuje ve vazbě na území jednoho velkého vrchnostenského dominia nemalý badatelský potenciál. Práce s vybranými pramennými zdroji umožňuje aplikovat mikroanalytický přístup vázaný na jednu či více vybraných lokalit fungujících jako svébytné sídelní jednotky s nezaměnitelným demografickým či hospodářským profilem. Zaměří-li se ovšem pozornost na území celého dominia jako správního okrsku provázaného četným ekonomickým a sociálním předivem, je možné sledovat širší prostorové, komunikační, produkční podmíněnosti a souvislosti. Kartografické zpracování je vhodné následně doplnit o analýzu dalších dostupných pramenů s cílem osvětlit, nakolik lze sledovat provázanost mezi výskytem a kvantitou technických zařízení na jedné straně a přírodními a klimatickými podmínkami, sídelními a demografickými, socio-ekonomickým statutem obyvatel nebo dopravní dostupností na straně druhé. Prostorové znázornění výskytu, druhové skladby a množství sledovaných provozů může odkrývat principy jejich lokální zakotvenosti a klíčové role pro běžný chod domácnosti a hospodářství (patrné zvláště u mlýnů), surovinová a produkční specifika míst nebo celé oblasti (pily, valchy). Sledovat lze také teritoriální aspekty – zastoupení zařízení, které svou produkcí přesahovaly lokální spotřební požadavky (např. pivovar, papírna), případně vykazovaly i ryze nadregionální charakter (sklárny).

Soubor specializovaných map vykazuje dvě teritoriální úrovně: a) přehledové mapy vztahující vizualizovaná data na území celého panství Rožnov (mapy č. 1 až 6, 8, 9); b) katastry vybraných obcí s detailním zobrazením lokalizace technických provozů na mapě stabilního katastru (mapy č. 7A až 7F).

Historický katastr obcí byl generován z rozsahu zaznamenaného v první polovině 19. století pro potřeby stabilního katastru (převzato z digitalizované podoby císařských povinných otisků

¹⁶ Výhody kvalitativní metody lze naopak uplatnit při zpracování archivních materiálů vztahujících se k některým provozům; míra dochovanosti je zde ovšem značně proměnlivá, vykazuje pro jednotlivé obce i konkrétní zařízení značné disproporce, některá jsou dokladována více archivními položkami, pro jiná dostupné historické doklady naopak chybí. Srov. např. Státní okresní archiv Vsetín, fond Okresní úřad ve Valašském Meziříčí (1787) 1850–1945 (1950); fond Archiv města Rožnov; fond Archiv města Krásna, fondy jednotlivých obcí na panství Rožnov, popř. také Zemský archiv Opava, fond Velkostatek Valašské Meziříčí – Rožnov.

¹⁷ Hledíková, Zdeňka – Janák, Jan – Dobeš, Jan: *Dějiny správy českých zemí od počátků státu po současnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 229–238.

zpracovaných v měřítku 1:2880)¹⁸. Teritorium panství Rožnov je vymezeno jako souhrn katastrů všech 27 obcí, které k vrchnostenskému dominiu v 17., 18. a 19. století náležely. Takto sestavený rozsah byl verifikován na základě konfrontace s jinými dobovými mapovými díly.¹⁹

Pro úvodní přehledovou mapu panství (mapa č. 1) a pro mapy s přesnou lokalizací konkrétních technických provozů ve vybraných obcích (mapy 7A až 7F) slouží jako podkladová vrstva historické mapové listy stabilního katastru (císařské otisky). Tento rozsáhlý kartografický soubor dosahuje velké přesnosti (1 : 2880). Pro zpracování byly využity digitalizované mapové podklady, které byly implementovány do prostředí geografického informačního systému (GIS). Rastrové podklady byly umístěny na základě vlíčovacích bodů, které propojují rastrový podklad s mapovým podkladem s vybraným souřadnicovým systémem (současné katastrální mapy, současné ortofotosnímky). Pro vlíčovací body byly vybrány objekty, u kterých nepředpokládáme prostorovou změnu. Jednalo se především o v současnosti zachované přírodní či antropogenní formy. Pro zpracování byla využita polynomická transformace. Dílčí georeferencované rastrové podklady byly propojeny v mozaiku. Pro zvýšení barevné jednotnosti byly využity barevné filtry, které zachovávají původní barevnost legendy, ale sjednocují barevné odchylky dílčích rastrů.

Pro druhou úvodní přehledovou mapu panství, která přibližuje reliéf a výškopis sledovaného území, byl využit digitální model reliéfu České republiky 5. generace (DMR 5G).²⁰ Podklady pro tvorbu digitálního modelu reliéfu byly vytvořeny na základě mračna bodů z leteckého laserového skenování ČÚZK. Tato metoda patří k metodám dálkového průzkumu země a využívá měření rychlosti odrazu laserového paprsku od zemského povrchu. Tyto údaje jsou pak využity k modelaci současného terénu či povrchu. Na základě vybraného modelu jsou eliminovány určité typy odrazu. V případě modelování reliéfu jsou zahrnuty především poslední odrazy, které představují samotný povrch terénu. Po interpolaci těchto záznamů může dojít k jejich vizualizaci. Přesnost tohoto typu modelu se pohybuje od 0,18 m v otevřeném terénu až po 0,3 m v zalesněném terénu. Mračno bodů bylo převedeno do TINu (nepravidelné trojúhelníkové síť), díky které můžeme dosáhnout zachování větší přesnosti než při využití rastru. Nepravidelnost této sítě umožňuje lepší kopírování terénu a menší zkreslení. Modelování bylo provedeno v prostředí ArcGIS pro a pro výslednou vizualizaci bylo využito kombinace dvou modelů. Jedním z těchto modelů byl hillshade, který představuje stínovaný reliéf na základě osvitlu slunečními paprsky. Druhým modelem byl výškopis, díky kterému je zjednodušena interpretace stínovaného reliéfu.

Zbývající mapové listy souboru využívají zjednodušený podklad zahrnující čtyři základní informace: a) vnější hranice panství; b) hranice historických katastrálních území obcí; c) hlavní vodoteče; d) názvy obcí. Dle obsahového zaměření jednotlivých mapových listů jsou na tuto základní vrstvu umísťovány údaje sociálně-ekonomické povahy excerptované z pramenných zdrojů. Zvolený způsob vizualizace byl volen s ohledem na charakter dat, jejich strukturu a rozsah. Jsou zobrazována prostřednictvím

¹⁸ Zdrojová data: ©ČÚZK. Ústřední archiv zeměměřičství a katastru. Císařské povinné otisky 1 : 2 880 (1824–1843, 1851–1871) Morava a Slezsko, ve formátu JPEG. Referenční datum: 2010. Ortorektifikovány a spojeny v mozaiku. Dostupné on-line: [https://geoportal.cuzk.cz/\(S\(01x1qa0aspaq1yz2jxi2mapp\)\)/Default.aspx?mode=TextMeta&metadatalD=CZ-CUZK-COC-R&metadataXSL=Full&side=dSady_archiv](https://geoportal.cuzk.cz/(S(01x1qa0aspaq1yz2jxi2mapp))/Default.aspx?mode=TextMeta&metadatalD=CZ-CUZK-COC-R&metadataXSL=Full&side=dSady_archiv) (přistoupeno 5. dubna 2020).

¹⁹ Schenkl, Conrad Philipp: *Die Markgrafschaft Mähren mit dem Herzogthume Schlesien. Der Prerauer Kreis*. [Brünn: Verlag von Carl Winiker, 1843].

²⁰ Zdrojová data: ©ČÚZK. Ústřední archiv zeměměřičství a katastru. Digitální model reliéfu České republiky 5. generace (DMR 5G), ve formátu: x, y, z. Referenční datum: 2017. Transformovány do podoby výškopisu a hillshade. Dostupné on-line: [https://geoportal.cuzk.cz/\(S\(gstbjix4ck1xjlevncijhg5g\)\)/Default.aspx?mode=TextMeta&metadatalD=CZ-CUZK-DMR5G-V&metadataXSL=Full&side=vyskopis](https://geoportal.cuzk.cz/(S(gstbjix4ck1xjlevncijhg5g))/Default.aspx?mode=TextMeta&metadatalD=CZ-CUZK-DMR5G-V&metadataXSL=Full&side=vyskopis) (přistoupeno 5. dubna 2020).

kartografických značek vytvořených cíleně pro potřeby projektu (mapy č. 3, 4, 8, 9), každému druhu doloženého technického provozu či jeho další charakteristice (u mapy č. 9 druh hnacího zařízení) je přidělen jedinečný a snadno identifikovatelný grafický symbol (je inspirován reálnými hmotnými prvky, které jsou s provozem spojeny). Tato dílčí kolekce map má povahu výčtovou, přinášející základní informace o druhovém zastoupení a počtu technických provozů. Analytický charakter zpracování těchto údajů prostřednictvím kruhového diagramu s barevně identifikovatelnými výsečemi reprezentujícími jednotlivé druhy a množství provozů přináší další sada mapových listů. Tato vrstva informací je vizualizována ve dvou teritoriálních rovinách: a) souhrnně pro celé panství Rožnov (mapa č. 5A); b) detailně pro jednotlivé obce panství (mapa č. 5B).

Pro data vykazující potřebu škálové vizualizace kvantity byly aplikovány jiné formy zobrazení: a) areálové (hranice dílčích areálů, k nimž se vztahují data, jsou identické s katastrálními hranicemi obcí; mapy č. 2, 6B, 6C), uplatněna barevná stupnice s identifikovatelným rozmezím pro jednotlivé množstevní kategorie (počet obyvatel obce; počet domácností / obyvatel na jedno mlýnské složení); b) grafické znaky proměnné (kruhové, sloupcové), jejichž údaje se vztahují k obci, na jejímž katastru je znak umístěn (mapy č. 2, 6A); uplatněná velikostní škála značek reprezentuje příslušnost lokality do odpovídající množstevní kategorie (počet domácností v obci; počet mlýnů; počet mlýnských složení).

Mikroanalytickou povahu má dílčí soubor map č. 7A až 7F. V detailu se zaměřují na vybrané obce panství a zobrazují lokalizaci technických provozů, jež jsou uvedeny v příslušném katastrálním vceňovacím operátu a které jsme zároveň schopni přesně lokalizovat na mapě stabilního katastru. Pro tento účel jsou užívány identické značky, které jsou uplatněny v mapách pro celé panství. Sada map č. 7A až 7F je koncipována ve dvou rovinách sdělení: a) plocha celého katastru obce s lokalizací doložených provozů umožňuje sledovat širší prostorové souvislosti (umístění ve vztahu k sídelnímu uspořádání, komunikační síti, vodotečím, tendence ke koncentraci nebo naopak rozptýlení jednotlivých druhů technických zařízení), detailní výřezy mají povahu mikrosondy, odkrývají přesnou lokalizaci objektů a návaznost např. na vodoteč, uspořádání dvora a bezprostředního sídelního okolí.

Většina údajů vizualizovaných prostřednictvím kartografických symbolů a dalších nástrojů zobrazení jsou vázána obecně k jednotlivým obcím panství (v případě mapy č. 5A pro teritorium celého vrchnostenského dominia), u map č. 7A až 7F a 9 je aplikována přesná lokalizace provozů v katastru obce. Mapové listy 7A až 7F vycházejí z propojení údajů obsažených v rukopisném zdroji (vceňovací operáty) s historickými mapovými podklady (mapy stabilního katastru – císařské otisky), mapa č. 9 vychází z dat obsažených v tištěném prameni (mapa a soupis), který vedle textových údajů obsahuje také mapu příslušného okresního finančního ředitelství a jemu podřízených důchodkových kontrolních úřadů (v případě dotčené mapy důchodkové kontrolní úřady ve Valašském Meziříčí a ve Vsetíně).²¹ S historickou mapou bylo nakládáno obdobně jako s císařskými otisky. Mapový podklad byl georeferencován pomocí polynomické transformace a převzorkován. Kvůli nedostatečné podrobnosti (1:200 000) neslouží tento zdroj jako podklad pro výslednou mapu, ale pouze k lokalizaci identifikovaných provozů.

²¹ *Seznam a mapa vodních děl republiky Československé. Stav koncem roku 1930. Sešit 15. Okresní finanční ředitelství Uherské Hradiště.* Praha: Ministerstvo veřejných prací, 1934, s. 28–31, mapová příloha.

4. Prameny a literatura

Prameny

Moravský zemský archiv Brno, D8 Vceňovací operáty stabilního katastru

Inventární číslo 458, signatura 468, karton 183. Dolní Bečva.
Inventární číslo 632, signatura 648, karton 257. Hážovice.
Inventární číslo 709, signatura 798, karton 284. Horní Bečva.
Inventární číslo 777, signatura 798, karton 309. Hrachovec.
Inventární číslo 815, signatura 836, karton 325. Hutisko.
Inventární číslo 859, signatura 881, karton 341. Jasenice.
Inventární číslo 1091, signatura 1118, karton 423. Krásno nad Bečvou.
Inventární číslo 1117, signatura 1144, karton 433. Krhová.
Inventární číslo 1121, signatura 1148, karton 433. Křivé.
Inventární číslo 1386, signatura 1417, karton 529. Malá Bystřice.
Inventární číslo 1393, signatura 1424, karton 530. Malá Lhota.
Inventární číslo 1450, signatura 1483, karton 548. Mštěnovice.
Inventární číslo 2051, signatura 2107, karton 765. Prostřední Bečva.
Inventární číslo 2219, signatura 2279, karton 825. Rožnov pod Radhoštěm.
Inventární číslo 2399, signatura 2464, karton 890. Solanec.
Inventární číslo 2510, signatura 2577, karton 933. Střítež nad Bečvou.
Inventární číslo 2667, signatura 2735, karton 997. Tylovice.
Inventární číslo 2759, signatura 2830, karton 1032. Valašská Bystřice.
Inventární číslo 2764, signatura 2835, karton 1034. Velká Lhota.
Inventární číslo 2771, signatura 2842, karton 1038. Velké Karlovice.
Inventární číslo 2807, signatura 2878, karton 1055. Veselá.
Inventární číslo 2834, signatura 2906, karton 1063. Vidče.
Inventární číslo 2839, signatura 2911, karton 1064. Vigantice.
Inventární číslo 2994, signatura 3071, karton 1122. Zašová.
Inventární číslo 3063, signatura 3143, karton 1149. Zubří.

Zemský archiv Opava

Velkostatek Valašské Meziříčí–Rožnov, inventární číslo 195, signatura XXIV-3-1, Urbář panství meziříčského a rožnovského.

Velkostatek Valašské Meziříčí–Rožnov, inventární čísla 413 a 414, Knihy počtů důchodního úřadu panství Rožnov a Krásno.

Tištěné prameny

Schenkl, Conrad Philipp: *Die Markgrafschaft Mähren mit dem Herzogthume Schlesien. Der Prerauer Kreis.* [Brünn: Verlag von Carl Winiker, 1843].

Seznam a mapa vodních děl republiky Československé. Stav koncem roku 1930. Sešit 15. Okresní finanční ředitelství Uherské Hradiště. Praha: Ministerstvo veřejných prací, 1934.

Rukopisy

Stančík, Vladimír: *Hospodářský vývoj na panství a velkostatku Rožnov – Krásno v letech 1548–1694.* Rukopis diplomové práce. Technická univerzita v Liberci, Pedagogická fakulta, Katedra dějepisu: Liberec, 1996.

Literatura

Drápala, Daniel: *Vceňovací operáty Stabilního katastru.* In: Doušek, Roman a kolektiv: *Archivní prameny v etnologickém výzkumu I.* Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 177–198.

Havlík, Miroslav: *Urbáře.* In: Doušek, Roman a kolektiv: *Archivní prameny v etnologickém výzkumu I.* Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 9–15.

Hledíková, Zdeňka – Janák, Jan – Dobeš, Jan: *Dějiny správy českých zemí od počátků státu po současnost.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005

Langer, Jiří: *Mlýnská dolina 1. Tomkův mlýn.* Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1983.

Langer, Jiří: *Co mohou prozradit lidové stavby.* Rožnov pod Radhoštěm: Ready, 1997.

Langer, Jiří – Šmíra, Pavel – Bryol, Radek – Wawreczka, Henryk: *Beskydy. Stavby a život v nich.* Třinec: WART, 2011, s. 192–195.

Myška, Milan: *Nevyužitý pramen k poznání života našeho lidu v polovině 19. století.* Radostná země 12, 1963, s. 93–95.

Myška, Milan: *Vceňovací operáty Stabilního katastru.* In: Myška, Milan – Zářický, Aleš a kol.: *Prameny k hospodářským a sociálním dějinám novověku 1.* Ostrava: Centrum pro hospodářské a sociální dějiny Filozofické fakulty Ostravské univerzity v Ostravě, 2008, s. 90–99.

Nekuda, Vladimír (red.): *Okres Vsetín. Rožnovsko. Valašskomeziříčsko. Vsetínsko.* Valašské Meziříčí – Brno – Vsetín: Hvězdárna Valašské Meziříčí – Muzejní a vlastivědná společnost v Brně – Okresní úřad Vsetín, 2002.

Štěpán, Luděk – Křivanová, Magda: *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách.* Praha: Argo, 2000.

Štika, Jaroslav: *Lidová strava na Valašsku.* Praha: Vydavatelství KNEIFL, 1997.